

О. М. Шестакова

ОПЕРАЦІЙНІ МОДУСИ КОНЦЕПТУ «PERSONAL NAME»

Стаття присвячена моделюванню структури концепту PERSONAL NAME шляхом операційних модусів. Цей концепт в цілому розглянуто в рамках когнітивно-дискурсивної парадигми, для його аналізу використовувалася методика операційних модусів М.В. Нікітіна. Визначено основні семантичні ознаки концепта PERSONAL NAME, такі як: називання людини, репутація, ім'я відомої людини/знаменитості, сім'я, рід за чоловічою лінією, образливі прізвиська. Розглянуто також імплікаційні ознаки концепта PERSONAL NAME: належність, згадування, назва, влада, вказівка, фіктивність, кандидатура.

Ознаки інтенціоналу та сильного імплікаціоналу концепту PERSONAL NAME, між якими немає чіткого кордону та кількість яких є кінцевою, обумовлюють зміст ідеалізованої когнітивної моделі особистого ім'я людини. Кількість ознак слабого імплікаціоналу концепту PERSONAL NAME не є кінцевою, що свідчить про відкриту динамічну структуру останнього.

Опис ознак, які утворюють інтенціонал та імплікаціонал концепту PERSONAL NAME, визначають обсяги нормативного модусу концепту. Для співвіднесення між собою встановлених ознак застосовуємо методику фреймового моделювання концепту С.А. Жаботинської, яка виділяє п'ять базових фреймів, що мають модифікації та утворюють фреймову мережу.

Розглянуто мережну структуру концептосфери PERSONAL NAME, що є понятійною складовою для відповідного лексико-семантичного поля іменників сучасної англійської мови. Зроблено висновок про те, що концепт PERSONAL NAME являє собою систему пов'язаних між собою ознак, що співвідносяться з вузлами й відношеннями у відповідній фреймовій мережі.

Ключові слова: концепт, концептосфера, операційні модуси, фреймова мережа.

Шестакова Е. Н. Операционные модусы концепта «PERSONAL NAME»

Статья посвящена моделированию структуры концепта PERSONAL NAME путем операционных модусов. Данный концепт в целом рассмотрен в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы, для его анализа использована методика операционных модусов М.В. Никитина. Определены основные семантические

признаки концепта PERSONAL NAME, такие как: название человека, репутация, имя известного человека/знаменитости, семья, род по мужской линии, обидные прозвища. Рассмотрены также импликационные признаки концепта PERSONAL NAME: принадлежность, упоминание, название, власть, указание, фиктивность, кандидатура.

Признаки интенционала и сильного импликационала концепта PERSONAL NAME, между которыми нет четкой грани и количество которых является конечным, обуславливают содержание идеализированной когнитивной модели личного имени человека. Количество признаков слабого импликационала концепта PERSONAL NAME не является конечным, что свидетельствует об открытой динамичной структуре последнего.

Описание признаков, формирующих интенционал и импликационал концепта PERSONAL NAME, определяют объемы нормативного модуса концепта. Для соотнесения установленных признаков между собой использована методика фреймового моделирования концепта С. А. Жаботинской, которая выделяет пять базовых фреймов, имеющих различные модификации и образующих фреймовую сеть.

Рассмотрена сетевая структура концептосферы PERSONAL NAME, являющейся понятийной основой для соответствующего лексико-семантического поля существительных современного английского языка. Сделан вывод о том, что концепт PERSONAL NAME представляет собой систему связанных между собой признаков, соотносящихся с узлами и отношениями в соответствующей фреймовой сети.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, операционные модусы, фреймовая сеть.

Shestakova O. Operational modes of the 'PERSONAL NAME' concept

The article deals with modelling the structure of the concept PERSONAL NAME by means of operating modi. As a whole, this concept has been considered within the framework of cognitive and discourse paradigm, the approach of operating modi by M.V. Nikitin has been used for the analysis of this concept. Basic semantic characteristics of "PERSONAL NAME" concept have been defined as follows: a person's name, reputation, a celebrity's name, a family, gens, offensive nicknames. Implicative characteristics of "PERSONAL NAME" concept have also been considered, such as: ownership, reference, name, power, indication, fictitiousness, candidacy.

The characteristics of intensional and strong implicational of "PERSONAL

NAME” concept do not have any strict borders and their quantity is limited, they bring about the contents of idealized cognitive model of a person’s individual name. The quantity of characteristics of a weak implicational of “PERSONAL NAME” concept is not limited, which illustrates the open dynamic structure of the latter.

The description of characteristics, forming the intensional and implicational of “PERSONAL NAME” concept, defines the volume of the concept’s normative modus. To correlate the stated characteristics, an approach of concept’s frame modelling by S.A. Zhabotinska, who distinguishes five basic frames with various modifications and which form a frame network, has been used.

The network structure of the “PERSONAL NAME” sphere of concepts, which is a notional basis for a corresponding lexical and semantical field of modern English nouns, has been analyzed. The “PERSONAL NAME” concept has been concluded to comprise a system of characteristics, connected with each other, correlating with knots and relations in a corresponding frame network.

Key words: concept, sphere of concepts, operational mode, frame network.

Метою роботи є моделювання структури лінгвокультурного концепту PERSONAL NAME, актуалізованого в англomовному художньому дискурсі.

Актуальність дослідження концепту PERSONAL NAME зумовлена, з одного боку, важливим місцем досліджуваного концепту в картині світу представників англomовної лінгвокультури. З іншого боку, актуальність характеризується застосуванням методології та методик новітнього когнітивно-дискурсивного підходу, що дозволяють здійснити якісний концептуальний аналіз, це і є об’єктом дослідження, його предметом є визначення операційних модусів концепту PERSONAL NAME.

У нашому дослідженні аналіз концепту PERSONAL NAME здійснюється з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми, що тлумачить концепт як стан ментальних і психічних ресурсів свідомості індивіда у процесі мовленнєво-розумової діяльності під час продукування/інтерпретації дискурсу, а дискурс визнає єдиним природним середовищем існування концепту [6, с. 9]. Для аналізу концепту застосована методика операційних модусів М.В. Нікітіна.

М. В. Нікітін моделює структуру концепту у вигляді операційних модусів як підструктур, що актуалізують певні компоненти його

потенційного змісту і реалізують різні функції у мовленнєво-розумовій діяльності [7, с. 153]. У систематизаційному модусі концепт будується шляхом складання переліку його сутнісних ознак. Нормативний модус відрізняється від систематизаційного тим, що передбачає співвіднесення концептуальних ознак між собою як типових чи нетипових для виявлення «нормативних та екстремальних представників» [9, с. 55]. Нормативний модус є засобом внутрішньої організації концепту за принципом прототипу, що можна подати у вигляді фреймової структури. У категоризаційному модусі знаходять своє відображення зовнішні зв'язки концепту, коли концепт стає організаційним центром відповідної понятійної категорії [9, с. 55]. Методика операційних модусів широко застосовується для структурування концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці [5, с. 8].

Розглядаючи концепт PERSONAL NAME у рамках систематизаційного модусу, вважаємо за доцільне звернутися до аналізу словникових дефініцій іменника *name*, оскільки саме таким чином можна отримати відомості про сутнісні ознаки імені.

Змістовний мінімум концепта представлено в словарних дефініціях [4, с. 147]. В англійських словниках-тезаурусах [11;12;13] знаходимо такі визначення лексеми «*name*»:

- 1) word by which individual person, animal, place, or thing, is spoken of or to;
- 2) word denoting any object of thought, esp. one applicable to many individuals;
- 3) person as known, famed, or spoken of;
- 4) all who go under one name, family, clan, people;
- 5) reputation;
- 6) merely nominal existence, practically non-existent thing;
- 7) a word or words by which a person, place or thing is known;
- 8) a noted person;
- 9) a word or term by which a person or thing is commonly and distinctively known;
- 10) mere outward appearance or form as opposed to fact (in name);
- 11) a word, title, or phrase descriptive of character, usually abusive or derogatory;

- 12) reputation, especially, if unspecified, good reputation;
- 13) a famous person or thing;
- 14) a member of Lloyd's who provides part of the capital of a syndicate and shares in its profits or losses but does not arrange its business.

За результатами дефінітивного аналізу англomовних лексикографічних джерел виділяємо основні семантичні ознаки імені концепту PERSONAL NAME, лексеми *name*:

- 1) називання людини:
His name really is George Washington.
- 2) репутація людини:
He wanted to protect his good name.
- 3) ім'я відомої людини, її слава:
They studied all the great names in the history of France.
- 4) родина, рід за чоловічою лінією:
He had no sons and there was no one to carry on his name.
- 5) образливі прізвиська:
Sticks and stones may break my bones but names can never hurt me!

Лексичні значення слів у когнітивному аспекті є складними утвореннями, структура яких відображає зв'язки та відношення концептуальних систем свідомості. Структуру лексичного значення утворено, перш за все, логічними зв'язками, у центрі яких знаходиться інтенціональне ядро, і які охоплюють також імплікаційні ознаки, які утворюють периферію. Імплікація ознак може бути обов'язковою (жорсткою / високо вірогідною / високо ймовірною) і слабкою (вільною) [8, с. 74]. Найбільш наближеною до ядра сферою є сильний імплікаціонал, що поділяється на жорсткий імплікаціонал, виражений сукупністю ознак, що не відображені в інтенціоналі значення прямо, але пов'язані з ним обов'язковою імплікацією, та високо ймовірний імплікаціонал який представлений сукупністю ознак, що імплікуються з більшою вірогідністю при певному інтенціоналі. Незважаючи на те, що інтенціонал та імплікаціонал обидва є частинами значення, між ними існує суттєва різниця. Інтенціонал – це замкнута жорстка структура кінцевої множини ознак. Імплікаціонал – відкрита ймовірна структура некінцевої множини ознак [8, с. 74–75]. Необхідно

підкреслити, що між інтенціоналом та імплікаціоналом імені часто немає жорсткої різниці й відтак інтенціональне ядро значення може поступово переходити до імплікаційного поля [8, с. 74]. Ознаки сильного імплікаціонала наближені до інтенціонального ядра, однак не входять до нього. Слабкий імплікаціонал залучає ознаки, що ймовірно можуть бути присутні або навпаки відсутні у лексичному значенні певного слова [8, с. 72–76].

Для виділення інтенціонала скористуємося аналізом словникових дефініцій імені концепту PERSONAL NAME. Вже визначені вище ознаки концепту PERSONAL NAME, а саме *називання людини, її репутація, слава, родина, образливі прізвиська*, – і складають інтенціонал значення лексеми-імені концепту і, відповідно, ядро концепту PERSONAL NAME.

Сильний та слабкий імплікаціонали визначаємо шляхом аналізу корпусу прикладів та встановлення частотності кожної з імплікаційних ознак.

Нами було розглянуто 73 приклади використання імені даного концепту в British National Corpus [10]. За допомогою лінгвостатистичного аналізу [1] визначено такі імплікаційні ознаки концепту PERSONAL NAME, як-то:

1) належність (27,3%):

CRE 371 *And when, on occasion, his name did creep into a scandal-sheet or a confessional biography, he was invariably painted as the patron saint of lost souls.*

2) назва (20,5%):

CBW 426 *The practice will keep the name Hook Harris.*

3) згадування (20,5):

H89 1714 *She died in great pain, swollen out like a hog's head, leaving behind her the name of great lasciviousness.*

4) влада (16,4%):

HAЕ 2330 *It was a name that would go down in history.*

5) вказівка (8,2%):

CEJ 386 *The evidence from the Acts of the Apostles suggests that baptism in the earliest days of the Church was in the name of Jesus only.*

6) фіктивність (4,1%):

HXX 851 *Having established his rule over the English at least in name, another pressing need was the reward of his army.*

7) кандидатура (1,3%):

FYY 2044 *He takes the band off and starts to sort through; he ticks off one more name from the Yearbook's list of radio stations, and then copies its telephone number across onto his checklist.*

Ознаки інтенціоналу та сильного імплікаціоналу концепту PERSONAL NAME, між якими немає чіткого кордону та кількість яких є кінцевою, обумовлюють зміст ідеалізованої когнітивної моделі особистого ім'я людини. Кількість ознак слабого імплікаціоналу концепту PERSONAL NAME не є кінцевою, що свідчить про відкриту динамічну структуру останнього.

Опис ознак, які утворюють інтенціонал та імплікаціонал концепту PERSONAL NAME, визначають обсяги нормативного модусу концепту. Для співвіднесення між собою встановлених ознак застосовуємо методику фреймового моделювання концепту С.А. Жаботинської, яка виділяє п'ять базових фреймів, що мають модифікації та утворюють фреймову мережу, а саме: предметний фрейм, ідеографічний фрейм, посесивний фрейм, акціональний фрейм та компаративний фрейм. Слоти фреймів містять актантів, що наділені певними аргументними ролями (за Філлмором 12). Фрейми названі «базовими», в зв'язку з тим, що вони демонструють найбільш загальні принципи категоризації та організації вербалізованої інформації [2; 3]. Такі міжфреймові мережі можуть використовуватися для структурування інформації, яка представлена лексичним полем, чи окремою одиницею [2, с. 84]. За С.А. Жаботинською [2, с.89-90], ми визнаємо, що базові фрейми використовуються як «будівельні блоки» для відтворення концептуального остова задля ментального уявлення тієї чи іншої сфери людського досвіду, яка, в свою чергу, визначає кількість таких блоків і їх якісний склад. При цьому концептуальна структура значення слова має відкритість, тому що може розширюватися за рахунок подальшої «надбудови».

Розглянемо ім'я людини (*personal name*):

Таксономічний фрейм – ДЕЩО-вид (*personal name*) є ДЕЩО-

рід (*part of a full name*). **AHU 958** *Of course if your first name is Sebastian and your last name is Coe, then the scientists' method is a good one to follow, but if you're just an average slob like me, then my method is not a bad alternative.*

Предметний фрейм - ДЕЩО (*personal name*) є СТИЛЬКИ (*one, two etc.*), є (*formal, informal etc.*) **ARK 2546** *He reserved two rooms in the name James Gage and arranged to meet Paula in the dining-room; існує ТАК (*changes, does not change*) **CH6 2613** *The former love, who did not want his name revealed, said Suzannah had two grown-up sons; існує ТАМ (*England, Washington*), існує ТОДІ (*then, now*) **CJH 357** *To me and thousands more the name of Wester Ross lives on.***

Компаративний фрейм – TAKE (*known, forgotten*) ДЕЩО-референт (*personal name*) є як би TAKE (*known*) ДЕЩО-коррелят (*слава*) **ASJ 395** *...we hurried to bring to his notice the only name which seems to have power in Syria, that famous name of the hydra-headed, the indispensable, the world-wide Cook.*

Посесивний фрейм - ДЕЩО-ціле (*personal name*) має ДЕЩО-частини (*nickname, short name, derivate*). **EX7 30** *To think that your name was She until you were about four.*

Акціональний фрейм - ДЕХТО-агенс (*human*) діє (*changes, mentions*) на ДЕЩО-об'єкт (*personal name*). **A9F 457** *At a meeting yesterday to draft tactics after the resignation of the Prime Minister, Mr Ladislav Adamec, the Forum's leaders were believed to have discussed putting Mr Havel's name forward for the post of head of state. **K8T 1654** *Daphne treated them all with the same disdain, confiding in me that her one true love was still serving on the Western Front; not that she once mentioned his name in my presence.**

Тобто, при аналізі лексичного значення виділені в результаті компонентного аналізу семи співвідносяться з вузлами й відношеннями у фреймовій мережі, що виступають як домени для кожного з представленого семами концептів. Ці концепти, у свою чергу, поєднуються у межах концептосфери.

Розглянемо мережну структуру концептосфери PERSONAL NAME, що є понятійною основою для відповідного лексико-семан-

тичного поля іменників сучасної англійської мови. Ця концептосфера формується шляхом співположення трьох основних доменів: ДЕЩО-ім'я, що належить людині, ДЕХТО-людина з якимось ім'ям (добрим чи поганим), ДЕХТО-людина, що дає ім'я, іменує. Домени пов'язані між собою через три акціональні фрейма:

(1) ДЕХТО-агенс (*parents*) робить ДЕЩО-об'єкт/результат (*give name, christen*) для ДЕХТО-бенефіцієнта (*human*) **ССА 1689** *4 We will acknowledge your contribution by including your name as --; in the credits of the video;* **FPM 2232** *Strike his name from the list.*

(2) ДЕХТО-агенс (*human*) діє (*changes, conceals*) на ДЕЩО-об'єкт (*personal name*) **КВ7 15630** *Well we give his name didn't we?* **EDJ 271** *He's got this really boring name – Stuart Hughes;*

(3) ДЕЩО (*name*) діє: **H85 964** *By some freak of the acoustics his name seemed to echo round and round the chamber.* **K55 2660** *The name of the dead man is not being released until relatives are contacted.*

В структурі основного домену – „ДЕЩО-ім'я, що належить людині” – представлені предметний, посесивний та компаративний фрейми:

Предметний фрейм. ДЕЩО є ТАКЕ (форма, довжина і т.ін.): *long name, pronounced name, original name;* ДЕЩО є СТИЛЬКИ *several middle names/nicknames;* ДЕЩО існує ТАК: *imagined name.*

Предметний фрейм + компаративний фрейм

ТАКЕ (форма) ДЕЩО-референт є як би ТАКЕ (форма) ДЕЩО-коррелят: *A bad name brings bad fame.*

Посесивний фрейм + предметний фрейм

ДЕЩО-ціле має ДЕЩО-частину: *derivate, moniker;*

ДЕЩО-ціле має ТАКЕ ДЕЩО-частину: *diminutive name, funny nickname.*

В структурі домену „ДЕХТО-людина з якимось ім'ям” є посесивний, предметний та акціональний фрейми.

Посесивний фрейм

ДЕХТО-людина має ДЕЩО-ім'я/репутацію: *a good name, Freud's name.*

Предметний фрейм

ДЕХТО-людина є ТАКА (рід, професія): *boy's name.*

Акціональний фрейм

ДЕХТО-агенс ТАК іменує ДЕЩО-об'єкт: *cursed name, sacral name*.

ДЕХТО-агенс ТАМ має ДЕЩО-об'єкт: *foreign name*.

ДЕХТО-агенс ТОДІ (особлива подія, час) має ДЕЩО-об'єкт: *a child's sobriquet, gamer's nicknames, precedent names*.

ДЕХТО-агенс має ДЕЩО-об'єкт для ТОГО (вид діяльності): *subculture monikers, computer nicknames*.

Структурою домена „ДЕХТО-людина, що дає ім'я, іменує” є акціональний фрейм:

ДЕХТО-агенс (батьки) діють на ДЕЩО-об'єкт (маля): *named after his grandfather*.

Таким чином, концепт PERSONAL NAME являє собою систему пов'язаних між собою ознак, що співвідносяться з вузлами й відношеннями у відповідній фреймовій мережі. В перспективі планується розглянути структуру концепту PERSONAL NAME в електронному дискурсі.

Список літератури

1. Головин Б.Н. Язык и статистика / Б.Н. Головин. – М.: Изд-во «Просвещение», 1971. – 27 с.
2. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети / С.А. Жаботинская // Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства. – № 9. – Проблеми прикладної лінгвістики / Під ред. Іщенко Д.С. – Одеса: Астропринт, 2004. – С. 81-92.
3. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С.А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету, 1999. – Вип. 11. – С. 3-17.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
5. Луньова Т.В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т.В. Луньова. – К., 2006. – 348 с.
6. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі / А.П. Мартинюк // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 725. – С. 9-12.
7. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики / М.В. Никитин. – СПб.:

Научный центр проблем диалога, 1996. – 760 с.

8. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения: Учеб. пособие / М.В. Никитин. – М.: Высш. шк., 1988. – 168 с.

9. Никитин М.В. Развернутые тезисы о концептах / М.В. Никитин // Вопр. когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53-64.

10. British National Corpus (BNC). – Режим доступа: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

11. Collins English Dictionary. – London: Harper Collins Publishers, 2006. – 704 p.

12. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary / A. S. Hornby. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – 1430 p.

13. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – London: Lexico Publications, Inc., 1993. – 1248 p.

References

1. Golovin B. N. Yazyk I statistika [Language and Statistics]. Moscow, Prosveshchenie Publ., 1971. 27 p.

2. Zhabotinskaya S. A. Kontseptualnyi analiz yazyka: freymovyye seti [Conceptual analysis of a language]. Mova. Naukovo-teoretichnyy chasopis z movoznavstva – Language. Scientific and theoretical language studies journal. 2004, no. 9, pp. 81–92.

3. Zhabotinskaya S. A. Kontseptualnyi analiz yazyka: tipy freymov [Conceptual analysis of a language: types of frames]. Cherkasy University Bulletin: Philological Sciences (in Russian). 1999, no. 11, pp. 3–17.

4. Karsasik V. I. Yazykovyj krug: lichnost', kontseptyi, diskurs [Language circle: personality, conceptions, discourse]. Volgograd, Peremena Publ., 2002. 477 p.

5. Lunova T. V. Leksykalizovanyi kontsept HARMONIYA v suchasniy anhliskii movi Diss. kand. philol. nauk [“HARMONY” lexicalized concept in modern English language]. Kyiv, 2006. 348 p.

6. Martyniuk A. P. Kontsept u dyskursyvniy paradyhmiiu [Concept in discourse paradigm]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina –Reporter of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. 2006, no. 725, pp. 9–12.

7. Nikitin M. V. Kurs lynchvystycheskoi semantyky [The Course of Linguistic Semantics]. Sankt-Peterburh, Nauchnyi tsentr problem dyaloha Publ., 1996. 760 p.

8. Nikitin M. V. Osnovy lingvisticheskoi teorii znacheniya : uchebnoe posobyie [Basics of linguistic theory of a meanign : training manual]. Moscow, Vysshaia shkola Publ., 1988. 168 p.

-
9. Nikitin M. V. Razvernutyte tezisy o kontseptakh [Detailed theses on concepts]. Voprosy kognitivnoi lyngvistiki – Issues of cognitive linguistics, 2004, no. 1, pp. 53–64.
 10. British National Corpus (BNC). – URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>.
 11. Collins English Dictionary. London, Harper Collins Publ., 2006. 704 p.
 12. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford, Oxford University Press, 1995. 1430 p.
 13. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. London, Lexico Publications, Inc. 1993. 1248 p.